

Srđan Lelas (1939-2003)

Kožnjak, Boris

Source / Izvornik: **Prolegomena : Časopis za filozofiju, 2003, 2, 125 - 128**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:019556>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

In memoriam

Srđan Lelas (1939–2003)

Profesor Srđan Lelas, jedan od autoriteta domaće i svjetske filozofije znanosti, rođen je u Splitu 21. lipnja 1939. godine. Nakon mature na realnoj gimnaziji, upisuje fiziku na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu, gdje i diplomira 1961. godine. Godine 1969. obranio je magistarski rad *Uzročnost u teoriji elementarnih čestica*, a 1973. godine doktorsku disertaciju *Kopenhaška interpretacija kvantne mehanike i posljedice na problem odnosa subjekta i objekta*, izrađenu pod vodstvom profesora Ivana Supeka. Od 1962. je asistent, od 1976. docent, od 1986. izvanredni i od 1992. redovni profesor na Zavodu za povijest, filozofiju i sociologiju znanosti, kojemu postaje i predstojnikom 1994. godine. Predavao je kolegije iz povijesti i filozofije znanosti na PMF-u, Filozofskom fakultetu i Hrvatskim studijima, u okviru dodiplomskih i poslijediplomskih studija. Bio je pročelnik Fizičkog odjela PMF-a (1978–1980), te direktor Prirodoslovnih odjela (1983–1988) i PMF-a (1988–1989), kada započinje gradnja fakultetskog kompleksa na Horvatovcu, kojoj je osobno uvelike doprinio. Od svibnja 1992. pa do srpnja 1993. obavljao je dužnost pomoćnika ministra za visoko školstvo, kada postaje i jedan od autora prvog nacrtu Zakona o visokim učilištima, a potom i dužnost zamjenika u Ministarstvu prosvjete i kulture. Preminuo je u Zagrebu 30. ožujka ove godine, nakon kratke, ali ustrajne i strpljive borbe s teškom bolešću.

Profesor Lelas već od samih početaka svoje znanstvene karijere, koju će u svojem doktoratu anticipirati kao kretanje “po stazi što krivuda između fizike i filozofije, uskoj po nekima, a širokoj po drugima”, ostvaruje afirmaciju ne samo na domaćem već ponajviše i na međunarodnom planu. Kao predavač gostovao je na brojnim sveučilištima u svijetu, od Boston University, preko The City University of New York, Leigh University, Northwestern University, University of Chicago, Illinois Institute of Technology, do Vir-

ginia Polytechnic Institute and the State University, a na Oxfordu je boravio čak u tri navrata. Jedan od rezultata ovih brojnih međunarodnih kontakata utemeljenje je međunarodnog poslijediplomskog seminara iz filozofije znanosti u Dubrovniku, koji će prerasti u *Philosophy of Science Conference*, kojoj je profesor Lelas bio dugogodišnji *co-director*. Bio je član brojnih međunarodnih i domaćih strukovnih udruženja poput British Society for the Philosophy of Science i Philosophy of Science Association, te Hrvatskoga fizičkog društva i Hrvatskoga filozofskog društva. Bio je član uređivačkoga tima časopisa *Encyclopaedia Moderna*, *International Studies in the Philosophy of Science*, te recenzent časopisa *Perspectives in Science*, kao i mnogih domaćih rukopisa i znanstvenih projekata. Autor je brojnih znanstvenih radova iz filozofije znanosti, od kojih valja posebno izdvojiti sljedeće: “The Role of Artefacts in Human Cognition”, *Proceedings of the 7th International Wittgenstein Symposium*, Holder-Pichler-Tempsky, Wien 1983, str. 89–96; “Topology of Internal and External Factors in the Development of Knowledge”, *Ratio* 27 (1985), str. 67–81; “Epistemic Implications of Two Biological Concepts”, *Philosophica* 37 (1986), str. 127–150; “Evolutionary Naturalist Realism: Can This Blend Be Coherent?”, *International Studies in the Philosophy of Science* 3 (1989), str. 136–156; “Science as Technology”, *The British Journal for the Philosophy of Science* 44 (1993), str. 423–442; “Artefact and Cognition”, u: Z. Radman (ur.), *Horizons of Humanity*, Peter Lang, Frankfurt am Main 1997, str. 151–169. Autor je i knjiga *Promišljanje znanosti* (Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 1990), te *Science and Modernity: Toward an Integral Theory of Science*, koju 2000. godine objavljuje jedan od najuglednijih svjetskih izdavača Kluwer Academic Publishers.

Već u svome doktorskomu radu kao i drugim ranim radovima (primjerice, u “Subjekt-objekt odnos i kvantna mehanika”, *Encyclopaedia Moderna*, br. 24 (1973), str. 45–52), profesor Lelas posebno će biti zainteresiran za jednu važnu klasičnu filozofijsku temu: odnos subjekta i objekta. Za znanstvenika – a pogotovo za fizičara – ovo se moglo činiti čudnim izborom, budući da se jednim od glavnih zadataka u formuliranju neke znanstvene teorije smatra upravo apstrahiranje od svih možebitnih natruha subjekta. Međutim, upravo se u modernoj atomnoj fizici javila potreba za jednim temeljito novim tumačenjem subjekt-objekt odnosa, na što su već upozoravali Bohr i Heisenberg, tvorci tzv. kopenhaškoga tumačenja kvantne mehanike. Naime, za razliku od klasične, njutnovske fizike, gdje subjekt biva tek pasivnim ‘izvanjskim’ motriteljem, a njegove eksperimentalne naprave tek pukim produljenjem njegovih osjetila, pri čemu je njihov utjecaj na ono što ‘motre’ načelno zanemariv, u atomnoj se fizici subjekt-motritelj, iako jasno odijeljen od objekta, posredovanjem eksperimentalnog uređaja nanovo susreće s objektom te stupa s njime u tijesan dodir. Tu je, naglašavat će profesor Lelas, atomni objekt uronjen u uređaje, te tako postaje gotovo jedan od aspekata ponašanja samih uređaja. Uređaji su pak *artefakti* posebne vrste; pri njihovoj izgradnji potrebna je zamisao, ideja, plan – plan koji, međutim, nakon izrade uređaja

ostaje ugrađen u uređaj. Na taj način eksperimentalni uređaj postaje dio čovjeka, dio subjekta koji svoju spoznaju ugrađuje u svoje naprave, a posredovanjem ovog uređaja stopit će se i subjekt i objekt u jedinstvenu i nedjeljivu cjelinu. Iako se ovdje profesor Lelas nastavlja na kopenhasko tumačenje, on će također upozoriti na njezine nedorečenosti i potrebu njezinog smještanja u šire filozofske okvire. Ovi pak okviri kasnije će se proširiti ne samo na jedno sasvim specifično tumačenje spoznajnog statusa mjernih uređaja atomne fizike već i ljudskih artefakata općenito. Time će profesor Lelas preusmjeriti pažnju filozofije znanosti s jezika i logičke strukture samih znanstvenih teorija na eksperiment i eksperimentalni uređaj, a tradicionalno gledište znanstvenih teorija kao ontoloških tvorevina, gdje se eksperimentiranje poima tek kao puki instrument, zamijeniti gledištem koje ravnopravno razmatra i tehnološki aspekt odnosa prema objektu, predstavljajući tako znanstvenu teoriju kao svojevrsnu onto-tehnologiju. U tome smislu, profesor Lelas se suprotstavlja i tradicionalnom dihotomnom poimanju tehnologije kao instrumenta kojim čovjek suvereno vlada i kao vladavine tehničkih artefakata nad čovjekom i prirodom, te nadovezujući se na Heideggerovo (mada još uvijek dihotomno) poimanje spoznajne uloge artefakata kao *ras-krivanja*, prevladava dihotomiju temeljem tumačenja *pro-iz-vođenja* (*Her-vor-bringen, poiesis*) kao dvosmjerna ontološkog i spoznajnog procesa *pro-vođenja* i *iz-vođenja*. Ove će ideje, koje su dosljedno i ustrajno razvijane tijekom puna četiri desetljeća, biti zaokružene u knjizi *Science and Modernity*, gdje detaljno promišljajući pet glavnih medija u kojima se odvija znanost (biološki, lingvistički, tehnološki, socijalni i historijski) profesor Lelas znanost sagledava kao prirodno-povijesni fenomen povezan s načinom ljudske egzistencije, kao jednu od bitnih sastavnica modernoga načina života i proizvodnja toga života. U dovršenu rukopisu knjige radnoga naslova *U potrazi za obzorom: kvantna fizika između ontologije i tehnologije, moderne i postmoderne*, na kojoj je unatoč teškoj bolesti profesor Lelas radio doslovno do posljednjega časa, opći pogled na znanost pružen u *Science and Modernity* primijenjen je u tumačenju kvantne mehanike, tumačenju koje je profesor Lelas nazvao *poietičkim tumačenjem*.

Profesor Lelas ostat će zapamćen ne samo po svome plodnom znanstvenom radu svjetskog ugleda, već i kao osoba nevjerojatne ustrajnosti, strpljivosti, razumijevanja i tolerancije. U jednom svojem radu o odnosu filozofije i znanosti, bolje rečeno filozofa i znanstvenika, koji je izložen kao referat na simpoziju o identitetu filozofije i pluralizmu filozofijskih pravaca 1989. godine ("Pluralni svijet suvremene znanosti i filozofije", *Filozofska istraživanja*, 34, God. 10 (1990), Sv. 1, str. 17–30), profesor Lelas zapisao je sljedeće: "Samo stvarnim uvidom u svijet oko nas i u nama, promišljenim filozofskim dijalogom između ostaloga i s prirodoslovljem moguće je uvijek privremeno sabrati raznoliko iskustvo svijeta u samosvijest povijesnog čovjeka. Nema pouzdana puta k toj sabirnoj točki, a i boravak u njoj samo je privremen. Stoga su uobraženosti smiješne, nesigurnost prirodna, a dijalog i tolerancija

neophodni. Jedino oni mogu vratiti nešto od izgubljene topline svijeta.” Svojim pisanjem, spremnošću na dijalog i uvažavanjem različitosti, svojom trajnom brigom za čovjeka, posebno iskazujući vjeru u mlade, ustrajnošću i onda kada okolnosti nisu sklone, pomirljivošću i dosljednošću tolerancije, profesor Lelas zasigurno je vraćao izgubljenu toplinu svijeta.

Boris Kožnjak